
MEKSIKO

VIKTOR FLORES OLEA

Dozvolite mi da budem kratak u svom izlaganju koje ću možda morati i da pojednostavim. Kada sam ovih dana razmišljao o tome šta u ovom razgovoru sa vama treba da bude središna tema, mislio sam da bih mogao da govorim o shemi kulturne politike moje zemlje u ovom trenutku, i kako se ta shema povezuje sa razvojnim procesom Meksika. Međutim, pre nekoliko trenutaka, kada ste mi objašnjavali kakva su bila izlaganja, u ovoj istoj sali, predstavnika Afrike i Azije, učinilo mi se da možda neće biti lako govoriti o ovoj temi ukoliko o kulturi Meksika ne govorimo sa istorijske tačke gledišta, pa makar i u kratkim potezima. Smatram da danas u Meksiku glavne osobine kulturne politike i njenog povezivanja sa našim razvojem u ovom trenutku nisu tuđe istorijskoj prošlosti, kulturnoj istoriji i intelektualnoj istoriji. Naravno, ne želim da budem odveć opširan o ovoj temi, ali želim da pomenem neke odlike za koje smatram da mogu biti korisne za razumevanje nekih tačaka ili osnovnih tema naše kulturne politike u sadašnjem trenutku.

Kao što vam je poznato, Meksiko je zemlja sa ogromnom kulturnom raznolikošću i složenošću, kako zbog doprinosa i prisustva kulture, umetnosti i razmišljanja prehispankog sveta, tako i zbog uključivanja i mešanja koja su se tokom nekoliko vekova dešavala u našoj zemlji, od porobljavanja od strane Španaca, tj. od trenutka kada je u Meksiku primljena, definitivno, evropska i zapadna kultura koja se mogla stopiti na *sui generis* način sa autohtonim kulturnim tradicijama Meksika pre španskog osvajanja. Sve se to formiralo u smislu stvaranja i nalazilo je svoj izraz u vidu književnog i religioznog stvaralaštva, političke misli, likovne proizvodnje i to na jedan čudesan način. Ali, moram reći da u Meksiku, tokom tri veka pod osvajačima i tokom XIX veka, kada već živimo u nezavisnosti, postoji veoma izražena briga da se očuvaju na snazi i u životu osobenosti, konture i oblici autohtonih kultura naše zemlje. Tako se susrećemo sa barokom koji jeste barok, kao španski i evropski, ali poprma veoma originalne oblike, jer se teme likovne domorodačke kulture mešaju sa španskim i evropskim barokom, tako da dolazi do

novih, veoma čudnih formi. Da vam kažem da je deo kulturnog razvoja moje zemlje predstavljala briga da se sačuvaju osobenosti i stilovi jedne autohtone kulture. U svom kulturnom razvoju uspeali smo da postanemo zemlja sa sećanjem na prošlost, a ne zemlja koja će samo biti primalac, zemlja koja kada primi novu kulturu, odbija i zaboravlja prethodnu. Međutim, krajem prošlog i početkom ovog veka, Meksiko doživljava jedan veoma čudan politički proces, kada u Meksiku preko 30 godina vlada diktatura, diktatura Porfirija Diasa (verovatno mnogi od vas znaju za ovo ime kao i za glavne karakteristike ove etape u Meksiku), zemlja i, iznad svega dominantne klase i oni koji su bili na vlasti, kako u ekonomskom tako i u kulturnom smislu, uperile su pogled u Evropu i posebno u Francusku, kao oličenje celokupne moguće kulture. To jest, postoji proces „pofrancužavanja” i evropeiziranja u kulturi klasa koje dominiraju, kao i među kulturnim stvaralocima, koji dominiraju ili u svojim rukama imaju oruda za proizvodnju i širenje kulture. Tu zaista postoji izvestan pokušaj zaborava. Narodna kultura, kultura domorodaca, domorodačko stanovništvo i običan narod tretiraju se sa nipodaštavanjem, omalovažavanjem i smatra se da nisu u stanju da pruže stvarne stvaralačke doprinose kulturi u fazi sazrevanja. Eto, takvo je bilo stanje, to su osnovne odlike kulture i misli u Meksiku, u trenutku izbijanja velike Revolucije 1910. godine. I upravo ta revolucija iz 1910. godine, koja implicira veoma duboki pokušaj obnove političke organizacije, kao i društvene i ekonomske organizacije u zemlji, pre svega putem agrarne reforme, zatim putem onoga što znači anti-imperijalistička borba, a takođe i kroz demokratsku obnovu u političkom smislu, impliciraće odbacivanje tog „pofrancužavanja”. Hoću reći da meksička revolucija u kulturnom smislu implicira ponovno pridavanje velike vrednosti elementima prehispane meksičke kulturne tradicije i elementima narodne kulture u Meksiku. U ovoj eksploziji revolucije postoji još jedna eksplozija, a to je zahtev da se narodna umetnost vrati na svoje stare, društvene i političke teme, kao i veoma snažan zahtev za likovnim izražavanjem, poput onih velikih stvaralaca iz prehispanskog perioda, autohtonih domorodaca Meksika. Možda je najpotpuniji i najdublji izraz ove činjenice, ove revolucionarne eksplozije koja se takođe manifestuje na polju kulture, pokret meksičkog fresko slikarstva, koje sigurno dosta dobro poznajete. Reč je o pokušaju velikih meksičkih slikara fresaka kao što su Diego Rivera, Orozko, Siqueiros, kao i škole koja se stvara od njih, da se u prvi plan estetskog i kulturnog stvaralaštva Meksika stave elementi koji su u tesnoj vezi sa monumentalnošću prehispane umetnosti. Što se tiče samih formi

one dobijaju nešto novo, tj. u bojama i načinu slikanja ima pozajmica iz drugih kultura, ali bez obzira što sa tehničke strane postoji očigledan uticaj fresko slikarstva italijanske renesanse i drugih škola, kao i uticaj francuskih slikarskih struja, sve to ipak poprima jedan novi izraz. Fresko slikari ponovo slikaju ljude kao da se radi o domorocima iz prehispankog perioda, pre osvajanja Meksika, ponovo počinju da svojim freskama pričaju istoriju Meksika, pre svega, istoriju Meksika iz perioda pre Kolumba. Oni su iznad svega zaokupljeni mišlju o povezivanju umetnosti, estetskog stvaralaštva, sa društvenim pokretima, sa narodnim preokupacijama, tj. sa revolucionarnim pokretom i zahtevom da se sve vrati na staro. Sve ovo govorim da bih vam ukazao na činjenicu da se ponovo pridaje vrednost prošlosti, onome što je narodno a umetnost se ispoljava kao angažovana umetnost, prikaz društvenih sukoba, težnji i želja veoma širokih slojeva stanovništva koje proživljava jednu veoma dinamičnu epohu revolucije.

Rekao bih da sve ovo, što počinje da sazreva u periodu između 1910. i 1920. godine i doživljava svoju veliku ekspanziju, počinje već da daje plodove između dvadesetih i četrdesetih godina ovog veka u Meksiku. To je razdoblje stvaranja velikih fresko slikara u Meksiku, koje se takođe reflektuje i u pisanju romana, a prisutno je i u poeziji, u arhitekturi, u muzičkom stvaralaštvu. Postoji jedan broj stvaralaca, da sada istaknem muzički aspekt, koji uzimaju teme iz narodne muzike i podižu ih na simfonijski nivo, ali te se teme prepoznaju, i ponovo se vrednuju kao osnovne muzičke teme dovedene na nivo orkestracije sa složenijim muzičkim izrazom. Kada je reč o romanu, nastaje veliki broj tzv. revolucionarnih romana, gde se, takođe, javljaju narodne teme, teme društvenih sukoba, koje ispunjavaju literaturu tih godina. Želeo bih da pomenem, što mi se čini važno, kada govorimo o ovom konkretnom pitanju, činjenicu da se u periodu između 1934. i 1940, u vreme kada je u Meksiku bio na predsedničkom položaju Lazaro Kardenas, sprovode u delo mnoge od popularnih i najradikalnijih mera meksičke revolucije. To je već veoma poodmakla faza agrarne reforme i procesa nacionalizacije i stvaranja veoma značajnog državnog sektora, pre svega nacionalizacija meksičke nafte, a sve to odigrava se u okviru intelektualnog konteksta, kulturnog i umetničkog konteksta u kome se na snažan način potvrđuje meksička tradicija. A, ako govorimo jezikom UNESCO-a i jezikom ovog vremena, sa velikom snagom se potvrđuje kulturna autentičnost zemlje i kulturni nacionalizam kao ideološki element koji će podržati i koji će biti važan za političke pokrete nacio-

nalističkog vraćanja na staro što se javlja kao potreba ovog trenutka.

Jednostavno bih rekao da snaga tog vraćanja narodnom, tog vraćanja prošlosti, te afirmacije našeg kulturnog identiteta i našeg istorijsko-umetničkog i istorijsko-kulturnog sećanja jeste jedan od istinski odlučujućih elementa kulturnog razvoja Meksika do kraja ovog veka, Ovo nije izgubljeno mada su, od 1940. godine pa do danas, pluralitet puteva i načina ili diverzifikacija puteva i kulturnog razvoja u Meksiku bili veoma široki. Prirodno je da posle 1940. godine, posle svetskog rata, ogromno širenje sredstava masovnog komuniciranja, komuniciranja sa umetničkim i intelektualnim pokretima ostalih epoha stvara plodan teren, tako da mladi istražuju i ostala područja, a ne samo ono koje je u jednom trenutku bilo važno za revolucionarni pokret zemlje. I očigledno je da postoje veoma velika povezanost i veoma prislan kontakt kako u slikarstvu tako u romanu, u muzici, i u poeziji s evropskim pokretima, s umetničkim stvaralaštvom, kulturnim stvaralaštvom Sjedinjenih Država, već od početka 1940. godine, a poglavito posle 1950. Susrećemo se sa mnogo većom diverzifikacijom kulturnog izraza i sa povezanošću onih koji stvaraju na polju kulture i umetnosti, sa mladima koji se interesuju za ostale vrste orijentacija i za traženja avangarde. U ovom trenutku Meksiko se na polju kulture predstavlja kao zemlja kontrasta, pluralizma i raznolikosti, a to je rezultat njenog angažovanja, onoga što čini na spajanju i usvajanju sa stanovišta tradicije ili kulturnih, umetničkih, filozofskih struja ili struja mišljenja koje podržavaju mnogi intelektualci, ljudi iz kulture, umetnici naše zemlje. Uz još jedan veoma važan podatak: kao i u drugim zemljama sveta, a posebno početkom šezdesetih godina, dolazi do najezde takozvane masovne kulture, kulture vizuelnih medija komuniciranja, koja univerzalizuje, industrijalizuje i standardizuje čitav niz vrednosti, slika, kulturnih, umetničkih, književnih, muzičkih i svih ostalih tema.

U ovoj fazi kulturnog stvaralaštva u Meksiku poglavito od početka pedesetih i tokom šezdesetih godina, beležimo kulturna ostvarenja od velikog značaja. Osvrnuću se na samo jedan vid: književno stvaralaštvo. U književnom stvaralaštvu, kao delu šireg pokreta na planu romana u Latinskoj Americi, Meksiko započinje, s ostalim latino-američkim zemljama jedan književni pokret od velikog interesa. Reč je o književnom pokretu koji bih okarakterisao kao pokret koji je veoma svestran, u kome vlada veliko znanje, koji je velika ilustracija književnih pokreta drugih delova sveta (veoma je značajan uticaj severnoameričkih romanopisaca iz 20. i 30. godina), ali uz istovremenu spremnost da se

iskoriste teme i sheme umetničkog kako bi se izrazila lokalna i tradiconalna stvarnost. Dakle, reč je o sintezi koja se nesumnjivo javlja među meksičkim piscima tokom pedesetih godina, pa čak i među mladima. Teško bi se tu moglo govoriti o kulturnom i umetničkom stvaralaštvu koje se jednostavno okrenulo licem prema evropskoj avangardi, a zaboravilo teme, probleme i društvenu i istorijsku stvarnost zemlje. I, verujem da je upravo u tome snaga književnosti i da je u tome snaga, s druge strane, latino-američke književnosti poslednjih deset ili dvadeset godina. Mislim da je ona priznata sa punim pravom u mnogim delovima sveta kao jedna od najzanimljivijih i najbogatijih književnosti poslednjih godina. Ova književnost, ako se sve zajedno posmatra, nesumnjivo ima značajnu težinu. Ako već govorimo o aspektu kulturne politike i o povezanosti svega ovog u našem razvoju, rekao bih da je i kulturna politika u Meksiku odraz i rezultat ove istorijske evolucije, ovog istorijskog procesa iz poslednjih pedeset ili šezdeset godina. Tokom dvadesetih godina u Meksiku je na snazi veoma određena kulturna politika, koja konkretno predstavlja podršku i podsticaj velikim fresko slikarima. Ali, da ne bih ovde išao u širinu, osvrnuću se na jedan aspekt koji je veoma upadljiv i opšte poznat. Država predaje u ruke fresko slikara javne zgrade da na njima rade svoje velike freske, a to očigledno implicira jednu od odluka kulturne politike koja je veoma važna, ali istovremeno pokazuje i veliko zanimanje i veliku rešenost da se kultura prenese i u marginalne zone sela, posebno u zajednice udaljene od gradskih centara, sa jasnim ubedenjem da se, po tradiciji, kulturno stvaralaštvo uglavnom koncentriše u određenim gradskim centrima, u određenim populacionim jezgrima i da stanovništvo koje ne živi u ovim gradskim centrima praktično živi na margini i udaljeno od kulturnih pokreta u zemlji. Negde od dvadesetih godina ovog veka izražena je briga da se prevaziđe ovaj sukob, stvaraju se biblioteke, kulturne misije koje odlaze u najudaljenije krajeve zemlje time se postiže povezanost zemlje u kulturnom smislu i priznavanje vrednosti koje postoje u narodnoj umetnosti, uključujući tu i zajednice domorodaca, a preko njih i umetnost i stvaralaštvo Meksika iz prehispankog perioda. Upravo ovakvim kontaktom i ovakvim povezivanjem koje je veoma tesno, kulturne i obrazovne ustanove Meksika ukazuju poštovanje ovim zajednicama.

U ovom trenutku kulturna politika jeste odraz, ona je na veoma značajan način uslovljena ovim istorijskim elementima razvoja kulture u Meksiku tokom poslednjih godina. Društvo kroz specijalizovane organe brine o konzerviranju istorijskih spomenika. U okviru ovog polja ak-

tivnosti postoji i jedan veliki predlog koji se odnosi na izgradnju i na proširenje postojećih muzeja, i to ne samo u velikim gradskim centrima, već i u manjim naseljima. Možda su neki od vas slušali o velikom Antropološkom i istorijskom muzeju koji postoji u Ciudad Meksiku; taj muzej je zaista izuzetan model, kako po svom sadržaju tako i po strukturi. On predstavlja simbol važnosti i značaja koji Meksiko i meksička država poklanjaju svojim uspomenama i istorijskoj prošlosti. Da nema nečeg tako živog i tako prisutnog u obrazovnom i kulturnom procesu Meksika, teško da bi se mogao izgraditi muzej takvih dimenzija i takvog kvaliteta. Zbog toga na njega gledam kao na simbol postojanja naših kulturnih tradicija.

Želeo bih da kažem da se u ovom trenutku ponovo pojavila briga da se knjiga, da se umetnička stvaralaštva izolovanih zajednica održe i da se knjiga širi i među njima. Postoje programi kulturno-prosvetnih zajednica čiji je konkretni zadatak da ponovo organizuju, ali u razmerama koje možda ranije nikada nisu postignute, biblioteke, čak i u sasvim malim naseljima. Ali, takode se uspešno čuva kultura marginalnih zajednica sela i grada. Svima nam je dobro poznato da proces industrijalizacije i proces difuzije preko mas-medija implicira, u svim delovima sveta, likvidiranje i veoma veliku redukciju kulturnog i umetničkog izraza tradicionalnih zajednica. Tendencija procesa industrijalizacije jeste brisanje tradicije. Namera je meksičke vlade da širi, štiti i podstiče čuvanje ove kulturne i umetničke tradicije zajednica. I verujem da se, uprkos teškoća koje podrazumeva široki proces industrijalizacije, ove tvorevine i ove mogućnosti stvaraju i čuvaju, štite na veoma aktivan način. Mislim da je jedan od aspekata, vredan pomena, i pažnja koja se od pre nekoliko godina poklanja širenju kulture i obrazovanja preko moćnih mas-medija, pre svega radija i televizije. Po našem mišljenju, u današnje vreme nije moguće latiti se teme kulture i obrazovanja a da ne dotaknemo ili ne uzmemo u obzir temu sredstava javnog informisanja kao što su radio, televizija, kinematografija. Uprkos tome što su u zemljama kao što su naše ova snažna tehnička sredstva difuzije često u velikoj meri podređena interesima komercijalnog karaktera. Ovo se odnosi na izvesne strukture ekonomskog karaktera, a ne na nešto što je strogo inherentno samim medijima. Drugim rečima, kada se imaju određeni cilj i određena politika, ovi isti mediji mogu poslužiti za širenje, propagiranje i podsticanje kulture među najširim slojevima stanovništva, upravo zbog dometa koji ova sredstva imaju. Mogućnost da se u službi obrazovanja i kulture uključe ta moćna sredstva imaju sve zemlje sveta. O temi komunikacija razgovaralo

se u okvirima UNESCO-a: o formi, načinu i mogućnostima uključivanja u službu obrazovanja i kulture u najsloženija sredstva masovne difuzije, koje moderna tehnika poslednjih godina tako izvanredno razvija. Sve ovo počinje da se ostvaruje i u Meksiku, sa skladnošću koja je stvarno veoma značajna i važna.

Želeo bih, da mnogo ne dužim, i da vam kažem da se u mojoj zemlji temi razvoja i kulture već prilazi jednim veoma specifičnim razmatranjem. U praksi kulturne i obrazovne politike vlade Meksika, u praksi meksičkih univerziteta — koji u mojoj zemlji imaju ulogu da podstiču i šire intelektualno i kulturno stvaralaštvo — na razvoj se, pre svega, gleda kao na razvoj opšteg i intelektualnog karaktera društva. Mnogo puta je izraz „razvoj” — možda je razlog istorijske prirode — primenjivan na jednu koncepciju koja je čisto kvantitativni zbir ekonomskih i tehničkih resursa društva. Moje uverenje je da je jedna od smernica razvoja Meksika bilo shvatanje da ne postoji razvoj kao takav, već da postoji kulturni razvoj, naučni razvoj, obrazovni razvoj u najširem smislu te reči, i da samo onaj razvoj, koji je društveni razvoj, može u osnovi da obezbedi dobrobit društvu i kvalitet života kojem svi konačno težimo. Dakle, reč je o jednoj koncepciji razvoja koja nije samo kvantitativna, koja se ne odnosi isključivo na akumulaciju materijalnih dobara, već se u prvom redu tiče kvaliteta, tj. obrazovnog i kulturnog razvoja kao jedne od glavnih osnova mogućeg sazrevanja društva.

I da završim time što ću podvući činjenicu da se u Meksiku političke borbe, stalna afirmacija naše zemlje i našeg društva u smislu nacionalne nezavisnosti, i aktivne zaštite te nezavisnosti bazira na veoma proširenoj svesti o vrednostima istorijske i kulturne tradicije koje, smatramo, čine naše nacionalno biće. Ja verujem da je u Meksiku, u zemlji koja živi pored jedne gigantske industrijski razvijene zemlje, ova potvrda nacionalnog identiteta, kulturnog identiteta, takođe vezanog i za teme i za ponos zbog jedne umetnosti, jedne kulture istorijske prošlosti, predstavljala i predstavlja ideološki okvir, a takođe intelektualni i politički okvir ove afirmacije nezavisnosti, tako potrebne u svakom trenutku istorije života zemlje.

Trivo Indić: U ime svih vas želim da se našem prijatelju zahvalim na veoma poučnim rečima i da otvorim diskusiju pozivajući sve prisutne — vidim mnogo lokalnih hispanista — da razvijemo jedan plodan dijalog. Napomenuo bih da naši odnosi sa Meksikom nisu od skorog datuma. Među mornarima koji su stigli na obalu novog sveta brodovima Katoličkih kraljeva, bilo je i nekoliko mornara sa Jadranske obale. Takođe su i neki čuveni meksički fresko slikari

tokom svojih putovanja i lutanja Evropom imali priliku da upoznaju balkanske, vizantijske freske. A među našim slikarima ima onih, pomeću samo Petra Lubardu, kod kojih se oseća uticaj meksičkog fresko slikarstva. Naša književnost je ove godine dobila prevod najmonumentalnijeg dela usmene meksičke tradicije — knjigu *Popol Vuh*. Prošle godine smo, takođe dobili prevod knjige Leona Migela Portilja o starim Meksikancima u njihovim hronikama i pesmama. U našem kulturnom svetu zna se šta je meksički revolucionarni roman, poznaju se dela Karlosa Fuentes, poezija Oktavija Pasa, filmovi Bunjuela, koji su takođe deo meksičke kulture, i dela Huana Rulfa (pomeću samo roman *Pedro Paramo*). Sve ovo ukazuje na to da znamo nešto o Meksiku, zahvaljujući i poseti Lopeza Mateosa koju je učinio našoj zemlji 1964. godine. I zbog toga ponovo upućujem poziv domaćim hispanistima da večeras razgovaraju sa svim prisutnim Meksikancima.

Pitanje: Možete li nam reći nešto o odnosu urbane i narodne kulture u današnjem Meksiku?

Viktor Flores Olea: I razlike između društvenih slojeva dovode do ovih razlika. Postoji jedna vrsta kulture, nazovimo je rafiniranom kulturom gradova, lepih umetnosti, univerziteta. Ali, postoji i druga kultura, takođe narodna, gradska, sa periferije, sa sopstvenim jezikom koji možda već počinje da se javlja u nekim delima čiji je broj još mali, ali koji već počinje da stvara literaturu, koja pripada jednom sasvim posebnom rodu. To je teatar, ili „la carpa”, kako se on zove u Meksiku, koji je izraz izvesnih narodnih osećanja dat kroz veoma brze dijaloge, a prikazuju se u dvoranama gde se inače prikazuju velika dela svetske dramaturgije. Dakle, postoji čitava oblast i pluraliteta i kulturne raznolikosti u zavisnosti od društvenih slojeva. Ali, to je rezultat i jednog trećeg faktora za koji verujem da je veoma značajan, tj. reč je o ogromnom širenju sredstava za prenošenje informacija što takođe dovodi do ove neizbežne raznolikosti. Kontakti koje su mladi i intelektualci u Meksiku imali i uspostavili tokom poslednjih dvadeset ili trideset godina sa Evropom, sa Sjedinjenim Američkim Državama, sa Južnom Amerikom, tokom ovog razdoblja, doveli su do toga da su veoma različite preokupacije, kulturno nespokoјstvo raznih delova sveta očigledno imali odraza u njihovom stvaralaštvu. U tim istim slojevima, u istim sektorima društva, na primer u urbanim koncentracijama, u univerzitetskim sredinama, u intelektualnim sredinama, nailazimo na ogromni pluralitet, jer je došlo do boljeg razumevanja.

Ovo je, nesumnjivo, dovelo do značajne intelektualne i kulturne raznolikosti. Sve je veći broj putovanja, veliki broj meksičkih stipendista

svake godine odlazi u inostranstvo i mnogi među njima, pored profesionalnih zadataka, posvećuju se sopstvenom kulturnom i umetničkom stvaralaštvu. Sve je to uticalo, ali se u tom „zajedništvu“ nije izgubila briga za tradiciju, briga za prošlost, za korene, takođe narodne, izvesnog umetničkog izraza koji, mada se ne javlja na neposredan način ipak jeste prisutan. Za Rufina Tamaja — a on je verovatno najbolji među meksičkim slikarima — mnogi su kazali da je slikar pariske škole, njujorške škole. U redu, on očigledno poseduje elemente slikarske avangarde, ali njegove forme, boje, najneposrednije su povezane sa meksičkom narodnom umetnošću, sa narodnom keramikom, sa keramičkim figuricama starosedelaca naše teritorije pre dolaska Španaca. Sve je to prisutno izvanredno snažno i očigledno. Naravno, on se bavi i apstraktnim slikarstvom, ali je i narodna umetnost apstraktna. Pojednostavljenje figure u narodnoj umetnosti je izvanredno, i zbog toga postoji skoro neposredno približavanje i odražavanje, zbog ovih elemenata narodne meksičke kulture, čak i kod slikara, romanopisaca, pesnika, kod Karlosa Fuentes a i Oktavija Pasa uvek je prisutan duboki koren meksičke tradicije.

Pitanje: Kakva je vladina politika stimulacije obrazovanja i kulture i koji je udeo privatne inicijative u toj stimulaciji?

Viktor Flores Olea: Meksiko je zemlja gde su sredstva koja se odvajaju za obrazovanje najveća u poređenju sa sredstvima koje vlada izdvaja iz budžeta za ostale sektore. Meksiko je zemlja koja se po mnogo čemu razlikuje od ostalih. Troši mnogo više novca na kulturu i obrazovanje nego na odbranu. Ovo želim da podvučem, jer je situacija i dalje takva, takva je i dalje odluka sadašnjih vlada. Pored Kardenasa vi ste naveli i Lopes Mateosa, i Ečeveriju, i sadašnju vladu. Kada navodite samo jednog od njih, već nam to daje važan istorijski kontinuitet. To i dalje ostaje aktuelna briga. Jasno je da su u zemlji sa tako velikom demografskom eksplozijom problemi sa kojima se suočava politika obrazovanja i kulture ogromni, ali je to i najvažnija stavka za koju sredstva obezbeđuje meksička država.

Vi ste pitali još nešto, evo i tog odgovora. U jecinom trenutku Kardenas pokušava da ubedi industrijalce da daju priloge za novu zemlju, za stvaranje novog društva. Tu stvari stoje već mnogo teže. Poslednjih godina u Meksiku se javlja jedan zanimljiv fenomen. Velika privatna preduzeća počinju da se brinu o kulturi. Da osnivaju tela koja bi se intenzivno bavila kulturom, da stvaraju fondacije, itd.

Vama je poznato da je u Sjedinjenim Državama ovo veoma značajna tradicija, da su velike

muzeje u SAD, na primer, stvorile velike korporacije, trustovi; to traje već godinama, i van svake diskusije je da su one organizovale i izgradile izvanredne muzeje, i nabavile značajna istorijska i umetnička dela iz celog sveta.

Istina da je i u Meksiku došlo do pojave ove brige za kulturu kod najvažnijih kompanija, ali na drugom nivou. Međutim, odmah moram sasvim iskreno reći da se ponovo postavlja problem: kultura koju one šire jeste kultura za koju bismo mogli reći da je elitna, da nema nikakvih korena na ovom tlu i u narodnim načelima o kojima smo razgovarali sve vreme, a koje dominantne oblike kulture u Meksiku poseduju. Stimulišu se umetnici, stimulišu se pojedina lica, iznad svega je prisutan jedan određen tip širenja kulture koji je veoma strogo usmeren na malobrojne slojeve društva, a oni su ti koji odlaze na određene slikarske izložbe, na premijerne predstave, u koncertne sale koje su isključivo namenjene malom broju slušalaca. Dakle, reč je o jednoj kulturi ili o širenju jedne kulture koja pripada eliti. To, što je u manjim razmerama počelo da se razvija u Meksiku u potpunoj je suprotnosti sa kulturnim intencijama i sa kulturnom politikom meksičke države. Neosporno je da postoje veoma jasna opozicija i antagonizam koji se svakodnevno javljaju. Nije reč o nekim konkretnim slučajevima, specifičnim okolnostima, ali kao namera, kao odlučnost, u ovome postoji izvesna značajna opozicija. Međutim, država i univerziteti i dalje vode zajedničku politiku čuvanja tradicije jedne kulturne politike koja je u suštini nacionalna, a privatni prilozi korporacija trgovačko-industrijskog karaktera imaju sasvim suprotnu orijentaciju i cilj.

Radioj Nikolić: Kao dodatak vašem objašnjenju: ovo se ponavlja i u slučaju tako bogate izdavačke delatnosti Samostalnog univerziteta, jer Samostalni (autonomni) univerzitet izdaje dela koja obrađuju društvene, političke i kulturne probleme. Odakle dolaze sredstva za finansiranje ove delatnosti, na kojoj, verujem, mogu pozavideti mnogi u svetu?

Viktor Flores Olea: Mislim da se na području kulture javlja i nešto što ima i opštiji značaj, a nije samo karakteristika ekonomske i društvene strukture jedne zemlje. Reč je o zemlji koja ima svoj javni sektor, državni privredni sektor koji je veoma važan. A naporedo postoje i privatna preduzeća i razvoj privrede privatnog karaktera. Možda nam je sama činjenica da je državni privredni sektor snažan, posebno u nekim ključnim granama nacionalne privrede kao što su nafta, električna energija, železnice, omogućila da održimo izvesnu ravnotežu koja je sprečila negativan razvoj i rasplet stvari, kao što je bio slučaj u nekim drugim zemljama

Latinske Amerike, koje nisu bile u stanju da postignu ovu ravnotežu.

Ali, ovo se događa, ili počinje da se događa, i u kulturi, to jest, korporacije, kao što i sami rekoste, imaju jedan projekat, počinju da imaju kulturni projekat sa veoma specifičnim obeležjem. Uporedo sa njima i država ima kulturni projekat koji je već u akciji i čije je obeležje drugačije. Kada su u pitanju izdanja ili izdavačke kuće i knjige, koje ste upravo pomenuli, mislim da ponovo dolazi do istog fenomena. Meksiko ima veoma značajnu izdavačku tradiciju koja je bila i jeste povezana sa državom. Od dvadesetih godina ovog veka ministar Vaskoncelos predaje javne zgrade u ruke velikih fresko slikara, ostvaruje izvanrednu izdavačku delatnost Sekretarijata za javno obrazovanje Meksika. Izdanja velikih klasika, od Grka do romanopisaca XIX veka, uključujući čak i XX vek, štampaju se u velikim tiražima i distribuiraju po čitavoj zemlji na zaista izvanredan način. Vama je poznato da se u Meksiku kao organ, paralelan državi, ali i povezan sa njom, stvara jedna od najvažnijih izdavačkih kuća koja objavljuje dela na španskom jeziku: Fond ekonomske kulture. Dakle, Fond ekonomske kulture i dalje ostaje samostalna izdavačka kuća i, pošto se u suštini podvrgava kulturno-političkim smernicama države da se distribuiraju poznata literarna dela, od suštinskog je značaja. Pomenuli ste i Autonomni univerzitet. To je, takođe, javna institucija koja neprestano održava svoju izdavačku delatnost, reč je o izdavačkoj delatnosti koja se obavlja sredstvima Univerziteta i sredstvima preduzeća koje se zove Fond ekonomske kulture, ali koju, na kraju, podržava i određuje država. Pored toga širi se i privatna industrija. Dakle, sve se ovo veoma razlikuje. Ima izdavačkih kuća koje su sasvim legitimne i pozitivne i čije su kulturne namere i ciljevi veoma značajni, da spomenemo samo neke od njih. Siglo XXI (dvadeset prvi vek) je jedan od njih koju mnogi od vas mora da poznaju. To je privatno preduzeće koje, međutim, ima ogroman značaj i koje je objavilo najvrednija književna dela u poslednjih petnaest godina, ali je u svojoj delatnosti otišlo i u ekstreme objavivši iz čisto trgovačkih razloga neka dela čije je objavljivanje za žaljenje. Dakle, i ovde nailazimo na te raznolikosti, na taj izvanredni pluralitet mogućnosti.

Pitanje: Evo jednog pitanja koje se nadovezuje na ovo što ste upravo kazali. Zanima me kakvu su ulogu odigrali španski intelektualci — republikanci koje je pozvao predsednik Kardenas 1939—40, posle rata u Španiji? Jer, prema sadašnjim tekstovima mnogi koji su se vratili u Španiju govore o ulozi koju su imali u širenju kulture u Meksiku i Latinskoj Americi.

Viktor Flores Olea: Mislím da imaju puno pravo. Smatram da intelektualna istorija Meksika, posebno na nekim područjima ne bi bila takva kakva jeste bez španskih republikanaca i izbeglica koji su došli posle Građanskog rata u Španiji. Oni su bili ti koji su tehnički i intelektualno stvorili Fond ekonomske kulture, tj. izdavačku kuću koja je objavljivala knjige na španskom jeziku, koje su ti ljudi prevodili sa nemačkog, engleskog i ostalih jezika. Prvi veliki prevod na španski sabranih dela Marksa uradio je Venseslavo Roses, jedan od tih Španaca, ali tu su takođe prevodi filozofa, prevodi Diltaja, Maksa Vebera, Jaspersa, Maksa Selera, velike nemačke filozofije koja se upoznaje preko njih. A zatim, tu je i nemerljivi uticaj. Sada ću reći jednu veoma čudnu stvar: Meksiko je bio kulturno veoma povezan sa Francuskom, iz istorijskih razloga koji su se mogli oceniti. Ali, s druge strane, kod Španaca je postojala snažna filozofska i intelektualna povezanost sa Nemačkom što je takođe trebalo proučiti. Devet desetina ovih španskih profesora i filozofa formiralo se ili je živelo u Nemačkoj, tako da smo primili nemačku filozofiju preko španskih profesora.

Španske izbeglice stižu na filozofski i pravni fakultet, na fakultet političkih nauka, i transformišu ih na jedan izvanredan način. Reč je o ljudima velike kulture, velikog iskustva na ovom polju, o ljudima koji su posedovali i jednu borbenu, pozitivnu ideologiju koja je, s druge strane, nailazila na plodan teren da tamo bude prihvaćena. I na polju prirodnih nauka (a preokupirani društvenim naukama mi ponekad ovo pomalo zaboravljamo) univerzitet i istraživački centri stiču velika znanja iz hemije, medicine, tehnike, i sve to preko Španaca. Nema nikakve sumnje da je injekcija koju je Španija ubrizgala intelektualnom, akademskom, univerzitetskom i filozofskom procesu u Meksiku izvanredno značajna. Rekao bih da se sa ovom epohom podudara ili možda počinje ono što bih mogao nazvati profesionalnom etapom onih koji u Meksiku stvaraju filozofiju, a to su ljudi, istraživači na polju prava, sociologije, itd. Možda je ranije postojao jedan stil, recimo, pomalo esejistički, pomalo improvizovan, malo uopšten, malo intuitivan. Španci nas profesionalno uče oštrini razmišljanja i to u čitavom nizu disciplina.

Albert Abinun: Najpre želim da vam zahvalim za lepu reč. Onaj ko je imao prilike da vidi Meksiko upravo je i očekivao ono što ste sada pružili. Čovek ne može da se otrgne utisku da je tradicionalna kultura Meksika prisutna u životu Meksika danas, ali pre svega zahvaljujući meksičkoj revoluciji. Upravo je to moja tema. Hteo sam da počem od toga da malo zemalja Latinske Amerike ima mogućnosti jednog Mek-

sika. Postoje i druge zemlje Latinske Amerike čija je prehispanistička kultura prisutna samo u muzejima. Ona postoji, ali ne postoji most između te kulture i života latinsko-američkog naroda danas, odnosno ne postoji spona između kulture i naroda, postoji spona između kulture i rasta, ekonomski rast postoji. Međutim, pravim tu razliku i mislim da je dobro izabrana tema „kultura i razvoj”, upravo zbog meksičke revolucije. Vi ste na to ukazali. Sledili ste jednu nit meksičke kulture. Međutim, ono što je danas problem ovog sveta u razvoju, nerazvijenog sveta, jeste ta spona koja je često neostvariva, upravo zbog realnosti u kojoj živi taj svet. Mislim direktno na dominaciju faktora koji su van tih zemalja. Zbog toga, po mome mišljenju, Meksiko može da pruži jedan veliki primer, jer je to jedina buržoasko-demokratska revolucija koja je očigledno napravila taj most i uspela da čitavu meksičku prehispanističku kulturu spase za savremenog Meksikanca. Ja mislim da se danas i UNESCO između ostalog bori za takav kontekst razvoja.

Pitanje: Ja bih vas zamolila da nam nešto kažete o saradnji Meksika u oblasti kulturnog razvoja sa drugim zemljama Latinske Amerike i sa zemljama u razvoju uopšte, kao i o sistemu vrednosti koji je prisutan danas u Meksiku i o promenama tog sistema vrednosti pod uticajem industrijalizacije, pod uticajem spoljnog faktora uopšte.

Eduard Ille: Dozvolite mi da se ja na neki način priključim ovim poslednjim pitanjima. Potpuno se slažem, i čovek to može da vidi i oseti u Meksiku, da je Meksiko posebnu pažnju posvetio svojoj autentičnoj kulturi. To čovek može da vidi i obilazeći Antropološki muzej, obilazeći sam grad Meksiko, kroz fresko slikarstvo, ili, pak, boraveći na njegovim trgovima posle pola noći, posebno na trgu Garibaldi. Međutim, očigledan je, i čini mi se ponegde vidljiv, uticaj severnog suseda. Malopre je G. Olea govorio o tim sredstvima masovne komunikacije koja obično sa severa kreću prema jugu. Da li se i kako Meksiko uspešno opire negativnim uticajima, posebno mislim na velikog severnog suseda, Sjedinjene Američke Države?

Viktor Flores Olea: Očigledan je veliki problem na ovom polju koji postoji u Meksiku, a pretpostavljam i u mnogim drugim zemljama. Mogućnosti da se sačuvaju kulturni identitet i kulturni entitet pred raznim obrascima i vrednostima koje do nas dolaze mnogobrojnim kanalima, veoma su teške. Reč je o jednoj bici, svakodnevnoj borbi, koja se vodi i u Meksiku. Postoji snažna tradicija, a o njoj smo već govorili, istorijske prošlosti naše umetnosti i naše narodne kulture, kao nešto što je našlo dubokog korena u načinu života Meksikanaca. Uopšteno

govoreći, to nas potencijalno čuva, brani nas od porobljavanja i prodora koji bi nas srušili, uništili. Ali, to ni na koji način nije obezbeđeno. Radi se o bombardovanju, o stalnom širenju drugih vrednosti, drugih kulturnih obrazaca koji nam svakodnevno stižu preko sredstava za masovnu komunikaciju. A postoji i još jedan problem za koji bih rekao da živi u državi kao što je Meksiko. Ne može ni kultura u 1980. godini, u zemlji kao što je Meksiko, biti kultura koja je po svojim osobinama defanzivna i izolovana, u smislu da počnemo da govorimo: sada ćemo uzimati samo ono što je naše nacionalno, tradicionalno, zatvorićemo se u to, kao u odbrambeni oklop pred prodiranjem spolja, i odbacićemo sve što dolazi sa strane. Jer, to bi možda predstavljalo smrt za tradicionalnu kulturu i smrt za svaki mogući kulturni razvoj. Dakle, kako da sačuvamo ono što pripada prošlosti i da istovremeno budemo otvoreni prema sadašnjosti? Kako ne izdati i ne negirati nešto što predstavlja kulturni identitet, a kada kažem da kulturni identitet treba afirmisati, a ne negirati, to ne činim prosto iz nacionalističkih pobuda, već zato što posedujem kulturne vrednosti, dostojne da se dalje održavaju i žive, ali istovremeno ovo nipošto ne može značiti izolovanje, odsustvo dijaloga, pluraliteta i otvaranja spram onoga što se stvara u svim delovima sveta. Moje duboko ubedenje jeste da kulturni identitet i entitet jedino i istinski postoje onda kada postoji dijalog, razmena i komuniciranje sa ostalim kulturama, sa ostalim kulturnim entitetima i ostalim tradicijama. Tek tada se razume i shvata svoje sopstveno, shvata se i razume ono što je tuđe, shvata i razume ono što je zajedničko, a upravo tim dijalogom i tom razmenom potvrđuju se sopstvene vrednosti. I još nešto, ako tradicionalnu kulturu ne želimo da smestimo samo u muzeje, već želimo da ostane nešto živo, onda ona neizbežno mora biti u otvorenoj komunikaciji, u kontaktu i mora primati uticaje, nove mudrosti života, nove imaginacije, nove vrednosti koje mogu doći iz drugih kultura. Smatram da je ovo neizbežno. Daleko sam od pomisli da afirmacija tradicionalne kulture u Meksiku implicira neku izolaciju, pošto bi to zaista bilo veoma opasno.

Šta se čini da se odupremo uticaju suseda kroz masovne medije? To se radi kroz škole, pre svega i na prvom mestu kroz škole, a značaj škole je ogroman. Možda je veliki problem kulture i to kako da kultura postane deo obrazovanja i to na autentičan način. Jedan ministar za javno obrazovanje u mojoj zemlji, Haime Tores Bonet, koji je bio i generalni direktor UNESCO-a, doduše, pre 30 godina, uvek se protivio ideji da u Meksiku ostane ministarstvo za kulturu, jer je smatrao da kultura u jednoj zemlji poput Meksika mora biti duboko pove-

zana sa obrazovanjem. U trenutku stvaranja jednog drugačijeg organizma, već je predlagano da to bude kultura koja ne bi bila povezana sa obrazovanjem u najranijem dobu dece. Zato mislim da je jedan od najvažnijih aspekata onoga što se može nazivati kulturom i razvojem ili razvojem i kulturom, pitanje: kako se sama kultura uklapa u školi. Upravo tamo, od najranije mladosti, deca stižu volju za čitanjem, za muzikom, smisao za oblike i pokrete. Verujem da je ovo od ključne važnosti. Takođe, verujem da je ono što možemo najviše učiniti za očuvanje autentičnih kulturnih vrednosti, govorim ovde i o nacionalnim, sopstvenim, i o tuđim, staranje da ne dođe do kulturne deformacije u samoj školi, u odgovor na prodor masovnih medija, televizije na prvom mestu, onoga što stiže iz jedne zemlje sa takvim bogatstvom ove vrste kao što su SAD. Najozbiljniji problem je činjenica da često ono što škola učini, izgradi ujutru, televizija sruši, uništi posle podne. Hoću reći: dete sedi u školi, uči stvari, a popodne odlazi pred aparat. U Meksiku je jedan pisac, veoma oštar na jeziku, veoma duhovit i pametan, taj aparat nazvao „idiotskom kutijom”, ali verovatno ni ta kutija nije toliko idiotska, koliko stalno ponavljanje ovih idiotluka utiče na stvaranje oblika i načina života. Dakle, moj odgovor bi bio da se u Meksiku dosta radi na ovome, ali to nikada nije dovoljno. Da još preciznije odgovorim: za negovanje autentičnih vrednosti jedne kulture izložene poplavi marketinga i merkantilizma preko sredstava komunikacija, potrebno je negovati ovu autentičnu kulturu i ove autentične vrednosti u samoj školi, u oblikovanju onih koji je pohađaju.

Razmena sa ostalim zemljama Latinske Amerike je veoma čudna. To jest, opšte uzev, tradicionalno smo imali manje veza sa zemljama Latinske Amerike nego sa Evropom, manje veza sa nekim centrom koji bi bio između nas, a to je jedan od najdubljih znakova zavisnosti i kolonijalizma. Argentina može savršeno dobro da prati šta je prethodnog dana objavljeno u nekim novinama Đenove ili Venecije, a da apsolutno ništa ne zna o tome šta se dešava u Boliviji i Meksiku, može da zna šta se dešava u Njujorku ili Parizu, a da ne zna šta se dešava u Hondurasu. To je struktura dominacije u kolonijalizmu. A vama je poznato da je do nedavno u afričkim zemljama, čak i u njihovim sistemima komuniciranja radijom ili telefonom, bilo potrebno voditi razgovor Gabon—Gvineja preko Londona. Ovo je osnovna struktura zavisnosti. Ali, i u Latinskoj Americi je to bila tradicija — rekao bih da je vladala sledeća konkretna situacija: sve do žezdesetih godina takva je bila i struktura naših odnosa. Veza je bilo veoma malo, bili su povezani sa

velikim svetskim centrima, i u velikoj meri ih je karakterisalo nepoznavanje ostalih latinoameričkih zemalja. Ali, kubanska revolucija ovo ruši. To jest, kubanska revolucija predstavlja, pored mnogih drugih elemenata, otkrivanje Latinske Amerike od strane Latinoamerikanaca. I tada, 1960. godine, počela je komunikacija, poznavanje, razmena (tu ne mislim samo na zvaničnu razmenu, ne mislim na neku izložbu ili na prikazivanje nekog filma tu ili tamo, već na razmenu studenata, profesora, publikacija, ideja) i očigledno je da beleži plodne rezultate. Otvorena je jedna nova zemlja, mi sami smo nanovo otkrili Ameriku.

Albert Abinun: Uz dozvolu našeg dragog gosta, izvanrednog govornika i još boljeg informatora, želim da nekoliko trenutaka govorim o *radijacijama* Meksika na našu zemlju. Postoji čitav niz podataka koji su povezani kao beočuzi u jedan lanac, a u kojima je Meksiko prisutan u našem životu. Naravno, zbog kratkoće vremena moraću da govorim fragmentarno. Borba za nezavisnost Meksika odvija se u vreme kada je ova zemlja pod dvema imperijama, austro-ugarskom i otomanskom. Meksiko predstavlja za naše narode izvesnu nadu i postoje zapisi iz kojih se vidi da je naš svet, imajući pred očima borbu za nezavisnost, video u celom procesu Latinske Amerike, uključujući i Meksiko, izvesnu nadu u oslobođenje od kolonijalizma. Ako preskočimo nekoliko godina, dolazi vreme meksičke revolucije. Za nas, kada je već bio ovde formiran jedan socijalistički pokret koji je „gurao“ ka novom društvu, među tim našim piscima, teoretičarima i ljudima od nade meksička revolucija je predstavljala izvesnu nadu. Ako preskočimo nekoliko epoha, dolazi vreme do agrarne reforme. Ovde smo uvek žudeli za agrarnom reformom. Ispostavilo se da je u Meksiku moguće sprovesti agrarnu reformu, a postoje i mnogi zapisi u kojima naši teoretičari, kada pišu o agrarnoj reformi, spominju Meksiko. Zatim dolazi španski građanski rat. Mnogi Jugosloveni učestvuju kao dobrovoljci u Internacionalnim brigadama. Prvi metak koji su ispalili i prvi pasulj koji su pojeli u Španiji bili su iz Meksika. Posle ovog primera kada su se naši drugovi borili sa meksičkim drugovima u Španiji, dolazi do nacionalizacije nafte u Meksiku. Ovde, u našim krajevima, već postoji jasna predstava o budućnosti, već postoji dosta široka predstava, ne samo o tome šta je marksizam i savremeni socijalizam, već i o budućnosti, a nacionalizacija u Meksiku jedna je od ovih spona koje se nadovezuju na nova saznanja o tome šta mora biti i kakvo će biti novo i moderno društvo. Meksiko je u godinama Drugog svetskog rata bio među prvim zemljama gde su se pojavile jasne predstave o tome šta je narodno-oslobodilački rat u Jugoslaviji. Pojavila su se prva saznanja ili informacije o Titu,

u vreme kada u svetu nije bilo nikakvih informacija, i kada su predstave bile mnogo nejasne. Zatim, tu je i uticaj muralista. Ovde je već citiran jedan od naših velikih slikara, a ovaj isti uticaj ostavlja za sobom jednu školu među jugoslovenskim slikarima. A u najnovijoj eposi, Meksiko je prisutan na Prvoj konferenciji nesvrstanih zemalja u Beogradu.

Ne možemo preći preko navedenih činjenica koje su, kao i kada govorimo o kulturi, ili o ljudskim odnosima, ovde prisutni. Šta možemo reći o vilikom uticaju koji je izvršio meksički film. Evo i jedne čuvene pesme, pod nazivom „Mama Huanita”, to nije meksička pesma, to je jugoslovenska pesma. Nemojte slučajno reći mojoj ćerki da je to meksička pesma; u stvari, reč je o onom *sutra* u njoj. To meksičko *sutra* imalo je ovde posredstvom jednog filma interpretaciju „Mame Huanite”. Generacija kojoj je danas 25, 28 ili 30 godina poznaje je kao jugoslovensku pesmu, jer se pevala i čula svuda i na svakom mestu. Zatim, velika izložba meksičkog slikarstva koja je bila deo Antropološkog muzeja preseljenog u Beograd, izložba Sikeirosa, Tamaja, posete koje se ne zaboravljaju, posete Lopeza Mateosa i Ečeiverije Jugoslaviji i Tita Meksiku. Jugosloveni znaju, poštuju i još se uvek veoma rado sećaju prijema koji je priređen Titu u Meksiku za vreme njegove prve i kasnijih poseta. I na kraju, da vam kažem da smo do nedavno u Jugoslaviji imali dva muzička sastava koja su isključivo negovala meksičku narodnu muziku. Jedan sastav po imenu *Paloma*, i drugi po imenu *Manjifikos*, koji su, obučeni u narodnu nošnju, širili folklornu muziku Meksika po celoj Jugoslaviji. Izvinjavam se zbog opširnosti, ali mi se čini da je dobro i da vredi, kao u ping-pongu, malo vratiti lopticu, radi još većeg zblizavanja.

Rade Nikolić: Dozvolite mi da postavim dva kratka pitanja. Pre nekih desetak ili dvanaest godina u Meksiku i Peruu počeli su da ističu gledanje drevnih stanovnika ovih zemalja na Špance. Čak su objavili i neku narodnu poeziju. Dokle se stiglo u ovom poslu? Još nešto, u to isto vreme jedna grupa Španaca je u časopisu *Zemlja i sloboda* počela da proučava uticaj Rikarda Flores Magona na peruansku revoluciju. Ne znam, nemam informacija dokle se stiglo u tome.

Viktor Flores Olea: Moram vam reći da o drugom pitanju ništa ne znam, to jest, ništa ne znam o tom proučavanju koje se objavljuje u časopisu *Zemlja i sloboda* u Peruu. Za taj podatak nisam znao. A sada, što se tiče prethodnog pitanja, da, mislim da je veoma zanimljivo to što kažete. U Meksiku je, a to vam je sigurno poznato, ključna knjiga o tome zbirka Migel Leon Portilja pod nazivom *Gledanje po-*

beđenih. U našoj zemlji on je taj istraživač koji i dalje ide u svojim traganjima, istraživač koji rukovodi Institutom za istorijska istraživanja univerziteta i koji dalje istražuje ove teme. To, takođe, znači i vraćanje lopte porobljivačima, zar ne? Oni su nas gledali na jedan način, a mi njih na drugi.

Trivo Indić: Osim Bartolomea de las Casasa...

Viktor Flores Olea: Da, osim Bartolomea de las Casasa. Nije mi poznato da je ista objavljeno o ovoj specifičnoj temi posle *Gledanja pobeđenih*, ali mi je zato poznato da Migel Leon Portilja ima ekipu istraživača kod kojih je ova tema stajno prisutna i u svakom trenutku se može dogoditi da daju neku novu studiju za svoju ediciju. Pozitivno znam da se nastavljaju istraživanja o ovoj temi.

Pitanje: Ja bih se sada vratio na prethodno pitanje koje mi se čini bitnim, na pitanje kako se odupreti uticajima koji pokušavaju da negiraju individualnost i autentičnost meksičke kulture. Čini mi se da je to pitanje interesantno i za sve ostale kulture. Odgovorili ste da je to težak problem i da se teško može odupreti, da mas-medija očito unose uticaje i utiču na to da se autentična kultura sve više napušta ili slabi, i da je teška borba za njenu autentičnost. Međutim, nije li borba za autentičnost kulture, za individualnost nacionalnih kultura možda naš strah od uniformnosti, od uniformnosti jedne nove civilizacije. Nije li možda ta borba uzaludna, odnosno, možda mi ne vidimo da smo na pragu jedne nove kulture koju ne možemo sagledati u pluralitetu, pa onda još uvek mislimo da se uniformnosti moramo odupreti autentičnošću, iako je očigledno da nam sve jedinstveniji svet donosi i nameće novu kulturu u celom svetu. Podjednako u Japanu, Meksiku i kod nas ili ne znam gde drugde. Čini mi se da je to jedno od bitnih pitanja, jer je očigledno, da je ta borba za autentičnošću pomalo veštačka. I čini mi se da je na mnogim mestima formalna, da se iz tradicionalnih kultura uzimaju pre formalni elementi nego oni suštinski, jednostavno zato što ne pristajemo da se prilagodimo nekoj novoj civilizaciji, ili još neimamo formula za pluralitet nove civilizacije. To kažem zato što vidimo da Meksiko — sa tako jakim kulturom, sa tako jakim ili vidljivim kulturnim razvojem u kome imamo akulturaciju, pa amalgamisanje originalne prehispanse kulture sa hispansko-evropskim barokom, pa onda taj XIX vek i na kraju revolucija 1910, kada se pokušava vratiti na najtradicionalnije, ono što se smatra elementarnim, što može najviše dovesti do individualnosti — kasnije, između dva rata i posle rata, opet prelazi na ono što je evropska ili svetska avantgarda. To znači da svi ipak težimo nekakvim

zajedničkim kulturnim elementima, a pri tom ipak želimo da kroz to izrazimo svoj individualitet. Ja lično mislim da smo pred novom civilizacijom za koju još ne znamo rešenje, a Meksiko to pokazuje.

Viktor Flores Olea: Veoma je zanimljivo to što ste kazali. Svakako da postoji ta tendencija, ka jedinstvu kulturnih vrednosti i ka obliku kulturnog izražavanja koje nameću, šire, propagiraju mnoga sredstva, a i mas-mediji. Sve ovo implicira novi oblik kulture čiji profil i osobnosti još ne možemo jasno sagledati. Ali, ja lično osećam da problem koji nas mora još više zaokupljati jeste činjenica da se ovo jedinstvo kulture ili ovo uopštavanje jedne jedine kulture kao procesa i kao pokreta ne sprovodi kao neka standardizacija. Zabrinjava pitanje ne stvarajući li se ovo jedinstvo kulture u svetu na osnovu lažnih vrednosti? Na osnovu pojednostavljenja. Na osnovu praznih shema siromašnih po sadržini. I, na žalost, tekuće korišćenje, tekuća poruka, u mnogim slučajevima masovne kulture, kulturne industrije (možda je ovaj termin „kulturna industrija” najadekvatniji) ima za krajnji cilj široku prodaju *gadget*-a i, konačno, načina života, sasvim posebnih asocijacija čija je karakteristika upravo ta pojednostavljenost, ta površnost, taj spoljašnji prikaz ljudskih i istorijskih odnosa. Kada gledamo sve te loše filmove, loše televizijske serije, kada vidimo te površne knjige — zabrinjava upravo činjenica da se ne daju društveni elementi ličnih odnosa, istorijski i složeni elementi ljudskih odnosa i društvenih odnosa, već se daju kao u frižideru, kao da su zavijeni u celofan. A po meni, velika umetnost, velika kultura, velika umetnička proizvodnja, karakterišu se svojom složenošću, time što su potpuno suprotne nekoj shematizaciji i standardnoj prezentaciji. Velika umetnost, velika kultura, prenose osećanja, oblike, lične društvene i ljudske odnose u svoj njihovoj složenosti, i to ne na lažan i pojednostavljen način. Ukoliko kulturno jedinstvo sveta ide ka ovoj standardizaciji i ovoj pojednostavljenosti, verujem da bi to bilo veoma tragično i za žaljenje. Izgubile bi se velike vrednosti za čije je osvajanje čoveku trebalo puno rada i napora.

Ukoliko, za razliku od napred rečenog, idemo ka širenju i standardizaciji kulture u kojoj bi kulturne vrednosti svih naroda ili mnogih naroda bile takođe važeće ili shvaćene, ako bi ih na neki način asimilirali drugi narodi, u tom slučaju bismo možda mogli doći do jedne druge bogatije kulturne faze, mada, ne bi trebalo da upotrebim izraz „bogatija”, jer na polju kulture i na polju etike nema napretka kao recimo na polju tehnike i nauke. Niko neće reći da

je došlo do napretka u periodu od Fidije do Pikasa. Drugi su to svetovi, druge vrednosti i drugi način sagledavanja života. Ali, ako bismo došli u situaciju mogućnosti širenja, uniformnosti, jedinstva svetske kulture koje ne bi izgubilo svoje bogatstvo i u kome bi bile od značaja i važnosti vrednosti raznih naroda, smatram da bi to bilo obogaćenje društvenog života i života svih ljudi.

